

A népi demokratikus hatalom létrejötte – sorsforduló Magyarország történetében

Magyarország sorsának kedvező irányú megváltozásához 1944 ősztől — miután az addig a valóságos katonai és politikai hatalmat kézben tartó korábbi vezető osztályok és rétegek képtelenek voltak döntő mértékben hozzájárulni az ország szabadsága és függetlensége visszaszerzéséhez — két lényeges körülmény volt szükséges. Egyrészt az, hogy az ország legalább egy jelentős részéből a szovjet hadsereg kiverje a német fasiszta megszállókat és hazai kiszolgálóikat, másrészt pedig az, hogy az így létrejött kedvező helyzetben legyenek olyan magyar antifasiszta, demokratikus és forradalmi erők, amelyek élni is tudnak a lehetőségekkel, és kivezetik az országot a hitleri háborús szövetségből, és a demokratikus fejlődés útjára térítik. Vagyis az antifasiszta hatalmak felszabadító katonai tevékenysége és az azt segítő sokoldalú politikai és diplomáciai ténykedése által teremtett kedvező nemzetközi helyzet, mint *külső feltétel*, és a magyar demokratikus és forradalmi erők egyidejű, nemzeti vezetésre képes, országos megszerveződése, mint szükséges *belső feltétel* kellett Magyarország helyzetének gyökeres megváltozásához.

Ehhez a változáshoz a katonai helyzet közvetlenül Magyarország számára 1944 szeptemberében kezdett kedvezően alakulni. A szovjet hadseregek 1944 nyarán kezdték meg Kelet-, Közép-Európa felszabadítását. E harcok során Románia központi helyeinek a felszabadítása után átjutva a Keleti-, és Déli-Kárpátok hágóin a Vörös Hadsereg 1944 szeptemberének utolsó harmadára hazánk mai délkeleti határaihoz ért. Az ország felszabadításában 3 ukrán front működött közre. Ezek 1944 december közepéig az új, a népi demokratikus hatalom megteremtéséig felszabadították az ország keleti felét.

A katonai felszabadítás azonban még csak a demokratikus kibontakozás lehetőségét teremtette meg, nem magát a kormányozni is képes szervezett, új, népi politikai erőket. A szovjet hadsereg nem végezhette el az országmentés és demokratikus újjáépítés munkáját sem. Ehhez a belső erők kibontakozása, országos egységbe szerveződése és az antifasiszta koalícióra támaszkodó honmentő tevékenysége kellett. A felszabadult nép élt is a lehetőségekkel és az elsőnek szabaddá vált Viharsarokból kiindulva azonnal hozzáfogott az új, demokratikus helyi politikai és közigazgatási élet kialakításához.

A városok és falvak többségében szinte a szabaddá válás másnapján megalakultak a különböző nevű népi bizottságok, a helyi kommunista pártszervezetek, majd segítségükkel más demokratikus erők, pártok is működni kezdtek.

A demokratikus népi mozgalom gerincét ezek a népi bizottságok alkották, amelyek később egységesen a nemzeti bizottság nevet kapták. Az így zömében kommunista, demokratikus baloldali kezdeményezéssel és vezetéssel kibontakozó helyi politikai és önkormányzati életre

nagy hatással volt az a körülmény, hogy 1944 novemberének első napjaiban a magyar kommunisták a felszabadult országrészen megteremtették a *Magyar Kommunista Párt* legális központi vezetését. Az MKP legális vezető részlege 1944. november 30-án Debrecenben már nyilvánosságra is hozta ismert akcióprogramját.

A legális összefogás legelső eredménye 1944 november közepén a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front (MNFF) égisze alatt az MKP, az NPP (Nemzeti Paraszt Párt) és az FKP (Független Kisgazda Párt) által kiadott Délmagyarország című napilap közös programú megjelentetése volt. November utolsó napjaiban viszont már mind az SZDP, mind pedig az akkor alakult PDP (Polgári Demokrata Párt) bejelentette csatlakozási szándékát a MNFF-hoz. Így 1944. december 2-án az MKP, az SDP, az NPP, az FKP és a PDP, valamint a szakszervezetek részvételével megalakult Szegeden az MNFF. Az MNFF megalakulását, helyi szervezetének a Szegedi Nemzeti Bizottságnak a létrejöttét és az MKP akcióprogramjának nemzeti programmá emelését a december 3-án megtartott nyilvános nyilvános ülésszak is megerősítette. Ezzel az MKP antifasiszta demokratikus programja valamennyi, a lakosság túlnyomó többségét kitevő demokratikus és forradalmi erők közös programjává vált. A függetlenségi front pedig a munkásosztály, a parasztság, demokratikus értelmiség és a kispolgárság, valamint a németellenes polgári erők szövetségét testesítette meg.

1944. december elejére tehát a magyar áttálláshoz és a demokratikus induláshoz a két alapvető feltétel: mind a kedvező külső, mind a minimálisan szükséges belső megteremtődött. Először is a fasiszma szétzúzása során a szovjet csapatok már az ország mintegy felét felszabadították, ahol így szabaddá vált az út a demokratikus élet kibontakozása előtt. Másodszor pedig a magyar antifasiszta erők erre az útra igen gyorsan rá is léptek és helyi, majd országos, kormányteremtésre is képes politikai szervezeteket teremtettek. E két feltétel egyidejű megléte nélkül 1944 decemberében nem indult volna meg a magyar újjászületést szolgáló nagy munka.

A fentiek alapján 1944. december elején az MKP legális központi vezetésének két tagja, mint a felszabadult területek politikai megbízottai, Moszkvába érkezett, hogy megszerezze a három antifasiszta nagyhatalom hozzájárulását egy új, ideiglenes magyar kormány alakításához. A felszabadult területek kezdeményezésének pozitív fogadtatása után Moszkvában csatlakoztak a tárgyaló magyar csoporthoz Horthy Miklós kormányzó volt fegyverszüneti küldöttségének a tagjai és az átállt magyar tábornokok. A további tárgyalásokon megállapodás történt, hogy a rendkívüli választás útján alakuló Ideiglenes Nemzetgyűlés által létrehozandó ideiglenes kormányt fegyverszünetkötésre elismerik a nagyhatalmak, és általában is elfogadják Magyarország képviselőjének. Egyetértés történt egy kibocsátandó kiáltványról, amely mindenekelőtt Magyarország Hitler-Németországgal történő szakításával és a fasiszma elleni harcba történő bekapcsolódásával, illetve a fegyverszünet kérdésével foglalkozik. Közös nevezőre jutottak a leendő kormány széles bázisú összetételében is, amely szerint Horthy volt két tábornoka és egy gróf — akik Moszkvában tartózkodtak —, továbbá az MKP, az FKP és az SZDP 2—2—2, valamint az NPP 1 jelöltje lesz miniszter. Miniszterelnöknek Dálnoki Miklós Béla, vezérezedest jelölték.

A moszkvai tanácskozások magyar résztvevői ezután együtt utaztak haza Magyarországra, Debrecenbe. Itt nyomban munkához látva már 1944. december 14-én az MNFF vezető politikusaiknak megegyezése alapján létrejött a több városból szervezett Előkészítő Bizottság (EB). Az EB rendkívüli választásokat bonyolított le december 15—19-e között a már felszabadult országrészen. Az ország mintegy felét kitevő részének csaknem 50 városában és nagyobb községében történtek a választások az EB-nek, a különböző elnevezésű népi bizottságoknak és az MNFF ekkor alakuló helyi nemzeti bizottságainak szervezésében.

A megválasztott 230 ideiglenes nemzetgyűlési képviselő 1944. december 21-én Debrecenben már összeülhetett és létrehozhatta a történelmi nevezetességű *Ideiglenes Nemzetgyűlést*. Az INGY képviselőinek mind foglalkozási, mind pedig pártpolitikai megoszlása azt bizonyítja, hogy a dolgozó osztályok, illetve az őket képviselő politikai erők az új, a népi demokratikus hatalomnak ebben a leglényegesebb bástyájában jelentős arányú helyet foglaltak el. A képviselők 19% -a volt munkás, 17% -a mezőgazdasági munkás, 22% -a értelmiség, 16% -a gazdálkodó, 15% -a iparos, kereskedő, vállalkozó stb. Az MKP küldötte volt a képviselők 28% -a, az FKP-é 22, az SZDP-é 15, a szakszervezeteké 11%, a pártonkívüliek 10% -át tették ki.

Az INGY első tette az volt, hogy kinyilvánította: „kezébe veszi a gazdátlanul maradt ország ügyeinek intézését, mint a nemzeti akarat kifejezője, a magyar szuverenitás birtokosa”. Majd magáévá tette az MKP által kidolgozott és az MNFF által elfogadott és ajánlott akcióprogramot. Tanácskozásának második napján, 1944. december 22-én megválasztotta a kibontakozó forradalmi átalakulás központi végrehajtó szervét, Magyarország Ideiglenes Nemzeti Kormányát (INK).

Az INK első tette volt, hogy azonnal szakított a fasiszta Németországgal, majd 1944. december 28-án hadat üzent neki. Ezzel együtt Magyarország fegyverszünetet kért az antifasiszta nagyhatalmaktól, amelynek eredményeként 1945. január 20-án alá is írták az erre vonatkozó egyezményt. Az INK a bűnös hitlerista szövetség felszámolásával az értelmetlen háború beszüntetésével és a fegyverszünet megkötésével a honmentés legfontosabb teendőit

elvégezte. S egyben ezekhez kapcsolódva meg is kezdhetette Magyarország függetlenségének és szuverenitásának fokozatos visszaállítását és demokratikus és békeszerető államkénti újjászervezését.

Tehát az INGY és INK létrehozásával 1944—1945 fordulóján megkezdődhetett Magyarország szabadságának és függetlenségének a visszaszerzése, viszont annak következtében, hogy a háborúból és a fasiszta blokkból az országot egy demokratikus népi hatalom vezette ki, egyúttal megindulhatott annak antiimperialista, antifeudális demokratikus átalakítása is. Így 1944 decemberében a nemzeti válság közepette az antifasiszta erők, a dolgozók első jelentős sikere s egyben a népi demokratikus forradalom első legnagyobb eredménye és vívmánya is e néphatalom megteremtése volt. Megalkotásával az egész ország, az egész nemzet életében döntő jelentőségű fordulat következett be. Elindulhatott Magyarország is a népi demokratikus átalakulás útján. Tehát 1944. december 21—22-e a magyar népi demokratikus hatalom, a magyar népi demokrácia születésnapja.

*

A honntető feladatok mellett az Ideiglenes Nemzeti Kormány nyomban hozzákezdett az ország antifasiszta, demokratikus, forradalmi átalakításához is. Az 1945 első felében meghozott antifasiszta intézkedései és a Hitler-ellenes hadsereg megszervezése és frontra küldése tanúsítják, hogy az új hatalom képes volt az ország demokratikus forradalmi erőit felszoroztatni és felzárkóztatni a szomszédos országok mellett a fasiszmus és maradványai felszámolásáért folyó harcban.

Az INK komoly erőfeszítéseket tett, hogy az örökölt államapparátust a közigazgatás a népi demokratikus rendszer szolgálatába állítsa. Ennek első lépése 1945 legelején, hogy a nemzeti bizottságok vezetésével újjászervezték az önkormányzatokat és a közigazgatást. Ezzel a helyi államszervezet és önkormányzat antifasiszta megtisztításában és újjáépítésében a munkásosztály, a parasztság és a velük szövetséges társadalmi erők is komoly beleszólást kaptak. Részt vettek ezek az erők az igazolási eljárásokban, majd a népbíróági felelősségre vonásokban is.

Az újjáépítés megkezdésében és a termelés beindításában a dolgozó tömegek alkotó kezdeményezéseinek nagy jelentősége volt, hiszen a különböző népi szervezetekben — a nemzeti bizottságok mellett az üzemi bizottságokban, a termelési bizottságokban, a földigénylő, majd földosztó bizottságokban stb. — egyesülve tevékenyen kivették a részüket az újjáépítés és a demokratikus átalakítás nagy munkájából. Az üzemi bizottságok, a munkásosztály legfontosabb munkahelyi szervezetei a szakszervezetek irányításával megvalósították a termelés munkásellenőrzését és egyben a munkásvédelem hatékony eszközeinek is bizonyultak.

Az antifasiszta demokratikus forradalmi változást hozó feladatok között azonban a legnagyobb horderejű — a társadalmi fejlődés szempontjából a legjelentősebb is — intézkedés a földreformról szóló rendelet volt, amely 1945 márciusában került kibocsátásra. Végrehajtása az ország teljes felszabadítása idején, illetve azt követően történt meg.

A feudális maradványokat és kiváltságokat teljesen felszámoló demokratikus földreformot maga a dolgozó nép, az érdekeltek hajtották végre. Az országban kereken 3200 földigénylő bizottságban több mint 35 000 földigénylő szorgoskodott a nagybirtokrendszer felszámolásán. Az ország művelhető földterületének egyharmadát sajátították ki a reformintézkedések során, és csaknem 650 000 igénylő kapott földet. A népi demokratikus forradalom során végrehajtott földreform eredményeit és hatását tekintve agrárforradalommal ért fel. Forradalmi módon megváltoztatta az ország gazdasági és osztályerőviszonyait, s egyben nagymértékben megerősítette a népi demokratikus rendszert is.

1945 tavaszára, az európai háború befejezése idejére, a magyar népi demokratikus forradalmi fejlődés első szakasza lényegében lezárult. A honmentés és a fasiszmus elleni fegyveres harc befejeződésének az idejére megoldódtak az antifeudális feladatok és a fasiszmtól kiszolgáló monopoltökések elleni antiimperialista teendők leglényegesebbjei is, amelyekkel a hatalomban 1944. december 21—22-én bekövetkezett történelmi jelentőségű változások után az ország társadalmi és gazdasági szerkezetében is döntő változások mentek végbe. Mindezen hatalmi és társadalmi változásokat a következő főbb osztályok mozgása, tevékenysége kísérte.

A háborús vereség következtében a középrétegek társadalmi szerepe és súlya lecsökkent, a földreform végrehajtásával a nagybirtokos osztály, mint osztály, megszűnt. Az úgynevezett történelmi osztályok teljes politikai és morális vereséget szenvedtek, s felmorzsolódtak. Az értelmiség jelentős része még kiábrándult, passzív szemlélője volt az eseményeknek, csak kisebb része talált már utat a nemzeti újjászületés haladó erői között.

A második oldalon a népi demokratikus forradalom erői között az ország legszervezettebb osztálya, a munkásosztály nemcsak résztvevője lett a hatalomnak, hanem a népi demokratikus rendszer vezető ereje is volt. A parasztság is részese lett a hatalomnak, és szinte valamennyi rétege megerősödött vagy politikai vagy gazdasági vonatkozásban. A 3 millió koldus, a nincstelen szegényparasztság nagy része eltűnt a földreform eredményeként. A tulajdonosi rétegek

— elsősorban azért, mert a nagytőkés, nagybirtokos osztályok felbomlása megindult — szintén megerősödtek mind gazdasági, mind politikai vonatkozásban. A haladó értelmiséggel és középrétegekkel ők alkották a forradalom pozitív társadalmi erőit. Pártjaik a következők voltak:

Az ország felszabadult területein a *Magyar Kommunista Párt* (MKP) kezdte meg elsőnek már 1944 őszétől a legális szervező munkát, és gyors ütemben épült ki a nemzeti újjászületés és újjáépítés leghatékonyabb országos pártjává. Ezt bizonyítja programadó kezdeményezéseinek taglétszámának a negyedszázados kegyetlen illegális ellenére történt gyors növekedése is. Az MKP tagjainak a száma 1945 februárjára megközelítette a 30 000-et, májusban elérte a 150 000-et és októberben már meghaladta a félmilliót. Az MKP elsősorban munkáspárt volt, mindenekelőtt az üzemi munkásság, a betanított és a segédmunkások soraiból kerültek ki a tagjai, de a szegényparasztság körében, főleg a Tiszántúlon is figyelemre méltó befolyással rendelkezett. Az emigrációból hazatért és a volt illegális pártvezetéséből egy dinamikus, egy-egy irányítás alakult ki, amelynek élére azonban már ekkor az előbbiekből kerültek.

A *Szociáldemokrata Párt* (SZDP), a másik munkáspárt, meglehetősen felkészületlenül került a felszabadulás utáni politikai életbe. Szervezetei lassabban épültek ki, mint az MKP-é. De 1945 végére már mégis mintegy 2000 szervezete működött és a tagdíjat is fizető taglétszáma 350 000—400 000 között mozgott. A párthoz a munkásságnak a hagyományosan szociáldemokrata szervezetségi része a nyomdászok, a vasasok, szakmunkások, vasutasok stb. csatlakozott. Ezeket kívül mindenekelőtt a kisiparosok, kiskereskedők, az alkalmazottak és tisztviselők között volt befolyása. Az SZDP vezetésében döntő változásokat hozott a felszabadulás utáni időszak. A jobboldal háttérbe szorult, és Szakasits Árpád vezetésével — a centrumra is támaszkodva — a baloldal dominált az irányításban, az egész pártpolitikában. Ez lehetővé tette, hogy a két munkáspárt között jó együttműködés jöjjön létre a munkásegység alapján, és a viharos gyorsasággal egymillióra nőtt szakszervezetek a két munkáspárt egységes vezetése alatt fejték ki kiszélesedett tevékenységüket.

A baloldali radikális *Nemzeti Paraszt Párt* (NPP) döntően a szegény-, a kis- és az újbirtokos paraszti rétegeknek és a népi értelmiségnek a pártja volt. Szervezeteit előbb a Tiszántúlon, majd a Duna—Tisza közén és Észak-Magyarországon tudta zömmel kiépíteni. 1945 nyarán e pártnak mintegy 1400 szervezete és a 170 000-et meghaladó taglétszáma volt.

A *Független Kisgazda, Földmunkás és Polgári Párt* (FKP) országos szervező munkáját zömmel Budapest felszabadulása után bontakoztatta ki. 1945 nyarán az FKP mintegy 900 000-es tagságával — az MKP-hoz hasonlóan — átfogta az egész országot szervezeti téren. A Kisgazdapárt falun elsősorban gazdag- és középparaszti párt volt, de a kis- és szegényparaszti rétegek is megtalálhatók voltak benne ott — elsősorban a Dunántúlon —, ahol sem a MKP, sem az NPP nem épült ki. Városokban e párt mégé sorakozott fel a burzsoázia, a volt nagybirtokosok, a polgári értelmiség és a közigazgatási tisztviselők nagy része is. A Kisgazdapárton belül alapjában véve három politikai csoportosulás körvonalazódott. A balszárnyhoz az értelmiségiek egy része és Dobi István szegényparaszti hívei kapcsolódtak. A legerősebb alakzat a Nagy Ferenc—Kovács Béla—Varga Béla vezette centrum volt, amely paraszti-polgári demokrácia megvalósítását szorgalmazta. A jobbszárnyon helyezkedtek el a polgári-burzsoá erők, a konzervatívok és szélsőjobboldaliak legkülönbözőbb csoportjai. Ez a jobbszárny 1945 második felében erősödött fel egyre jobban, amikor a Kisgazdapárt mindinkább a polgári erők gyűjtőpártjává vált.

A „haladó polgárság” szószólójaként jelentkezett a *Polgári Demokrata Párt* (PDP) a felszabadulás után. Országos párttá azonban jelentősebb támogatás híján nem tudott szerveződni. Zömmel csak a városokban épített ki bázisokat s 1945 nyarán tagjainak létszáma 50 000 körül mozgott. Bizonyos polgári rétegek mellett értelmiségi és városi kispolgári csoportok fordultak még elő támogatói között. A szakszervezetek által támogatott baloldali pártok 1945 tavaszától azonban már nem is tekintették a PDP-ot az MNFF pártjának. Ezeknek a felsorolt osztályoknak és rétegeknek és pártoknak a támogatásával haladhatott a népi hatalom vezetésével az ország tovább a szocialista hatalom győzelméig, s az új társadalom építése felé!

